

## תוכן העניינים

|                           |    |
|---------------------------|----|
| מבוא .....                | 3  |
| פרק 1 תחליפי מוסר .....   | 5  |
| פרק 2 עקרונות המוסר ..... | 7  |
| פרק 3 הקוד האתי .....     | 9  |
| סיכום .....               | 11 |
| ביבליוגרפיה .....         | 13 |

## מבוא

העסקה של ילדים ונוער (שמוגדרים לצורך העניין כילדים עד גיל 12, ונוער עד גיל 18) היא נושא שהנורמות לגביו השתנו מאד לאורך ההיסטוריה, ועדיין שונות ממקום למקום (Hindman&Smith, 1999). הנורמה המקובלת כיום במערב היא שעבודת ילדים היא אסורה כמעט תמיד, למעט מקרים יוצאי דופן שבהם העבודה היא מטבעה מתאימה לילדים בלבד (דוגמנות של בגדי ילדים לדוגמא), וגם אז יש לנקוט אמצעים מיוחדים על מנת למנוע ניצול של ילדים. עבודת נוער נחשבת גם היא פסולה, אם כי במקרה שלה יש חריגות מותרות רבות יותר. אבל ככלל, קיימת הסכמה שזוהי תופעה פסולה שיש למנוע. עם זאת, במדינות רבות אחרות בעולם הנורמות שונות מאד, כפי שגם היה במערב בעבר. במדינות מזרח-אסיה לדוגמא, מקובל הרבה יותר לשלב ילדים בעבודה, לדוגמא בחוות חקלאיות שבהם הם עוזרים למשפחות שלהם.

הבעיה מתעוררת כאשר תאגידים בינלאומיים, שהבסיס שלהם הוא במערב, ובמקרים רבים גם השווקים העיקריים שלהם נמצאים שם, פותחים מפעלים, או משתמשות בפירמות מקומיות כספקים למוצרים שונים שהם צריכות, במדינות עולם שלישי, שבהם קיימות עדיין נורמות עבודה שונות לגבי עבודת ילדים. ואכן, במקרים רבים מתברר כי מפעלי הייצור במדינות האלו מעסיקות ילדים קטנים בקנה מידה רחב. כך גם בחקלאות שאחראים להספקה של חומרי גלם (ולדמן, 2019, סלע, 2020), וגם במפעלים שבהם מרכיבים מוצרים יקרים כמו אופנה, הנעלה וטכנולוגיה (הופרט, 2018).

אבל התמונה מורכבת עוד יותר מכך. כלכלנים רבים טוענים שבחינה של ההיסטוריה של המדינות המתקדמות ביותר בעולם מגלה שכולן, ללא יוצא מן הכלל, עברו שלב של "סדנאות יזע". זה לא מוכיח שהשלב הזה הוא הכרחי גם בימינו, אבל העובדה הזו כן עוזרת להבין נקודה שיש לה חשיבות גדולה גם בדיון על המוסר שעבודת ילדים כיום – צעדים נוקשים נגד שימוש במוצרים שיוצרו על ידי ספקים שמסתמכים על עבודת ילדים (או לפחות שהמפעלים שלהם נמצאים במדינות שאינן מגבילות היטב עבודת ילדים) עשויים להביא ליותר נזק מתועלת, כפי שהתברר לדוגמא לאחר חוק אמריקני מ-1992. החוק הזה אסר על יבוא מוצרים שיוצרו על ידי ילדים בני פחות מ-25. התוצאה היתה שאלפי ילדים בבנגלדש פוטרו ממפעלי בגדים, מה שהביא אותו לעבודות גרועות עוד יותר במכרות או בזנות, או לעוני קשה עוד יותר (Hindman and Smith, 1999).

זה לא אומר שהשיקול הכלכלי צריך להיות השיקול היחיד או אפילו החשוב ביותר, או שהוא מכריע את הדיון. כפי שגבע כותבת, המטרה של "מוסר ועסקים" היא להרחיב את הראיה שלנו ולהכניס לדיון עוד שיקולים. המטרה היא בדיוק לא להניח מראש שהשוק הוא מנגנון מושלם. אבל זה אומר שזהו נושא מורכב שצריך להתחשב בו בשיקולים לכאן ולכאן. בדומה לנושאים אחרים שבהם "מוסר ועסקים" מנסה למצוא בהם תשובה, התשובה כאן היא איזון בין שיקולים שונים. מצד אחד, שמירה על הילדים מעבודה שעשויה לפגוע בהם, גם פיזית וגם מבחינה זו שהיא תמנע מהם חינוך שיוכל בעתיד לעזור להם למצוא עבודה טובה יותר. מצד שני, כיצד למנוע מצב שבו הימנעות מוחלטת מרכש מספקים שמעסיקים ילדים מביא לפגיעה חמורה עוד יותר בילדים במדינות העולם השלישי. השאלה בעבודה זו היא לכן מהי האחריות של הפירמות המערביות לגבי העבודה שנעשית עבורם במדינות העולם השלישי שבהן עדיין לא מקובלות הנורמות המערביות לעבודת ילדים, לאור השיקולים האלה. זה יהיה הנושא של העבודה הזו.

בפרק הראשון נבחן את האמצעים המקובלים לשמירה על ההתנהלות של הפירמות, "תחליפי מוסר" (גבע, 2011). האמצעים האלה, כמו שאפשר ללמוד משמם, נועדו להיות תחליף למוסר, אמצעי להביא לכך שהפירמו ינהגו באופן מוסרי גם כאשר המוסר אינו שיקול בהחלטות שלהן. השאלה היא עד כמה אפשר להסתמך על התחליפים האלה, והאם יש בה כשלים יסודיים מדי מכדי שיהיה אפשר להשתמש בהם.

בפרק השני נבחן לא את תחליפי המוסר אלא את המוסר בעצמו. אנו נבחן שני עקרונות מוסריים: התועלתנות, וגישת הזכויות. המטרה היא לבחון מה כל אחת מהגישות האלו תחשיב מוסרי ולא מוסרי בתחום הזה.

בפרק השלישי נבחן את האפשרות שלפי אביבה גבע היא האפשרות המבטיחה ביותר לתקן את המצב - הקוד האתי האוטנטי, (פרק י'). המטרה תהיה לבחון כיצד האמצעי הזה עשוי האמצעי המבטיח ביותר להבטחה של פעולה מוסרית.

## פרק 1 תחליפי מוסר

כמו בכל התחומים של העסקים בימינו, גם בתחום של הפיקוח על עבודת ילדים מקובל היום להסתמך על "תחליפי מוסר" – במקום שהפירמות יאמצו לעצמן התנהגות מוסרית, הן מסתמכות על אמצעים שונים שאמורים לשמור על המוסר שלהן. השאלה בפרק זה היא האם תחליפי המוסר האלה אכן מסוגלים לבצע את התפקיד הזה. לשם כך נסקור כמה מהכשלים שאביבה גבע (2011) מונה בתחליפי המוסר.

א. החוק מגיב באיחור (גבע, 2011, עמ' 96)

החוק אמור להיות האמצעי העיקרי לשמירה על התנהגות מוסרית, לא רק בעסקים. לפחות בעולם העסקי, לעיתים קרובות נראה שמה שחוקי נחשב גם למוסרי, ולמעשה כל המשמעות של המוסר נמצאת בחוק. אבל החוק עשוי בהחלט לכשול במטרה הזאת. כשל אחד כזה הוא שהחוק נוטה להגיב באיחור. תהליך החקיקה הוא מטבעו תהליך ארוך, ולא תמיד הוא מסוגל להתמודד במהירות הדרושה עם בעיות חדשות שהתעוררו. דוגמא לכך היא החקיקה האמריקנית מ-1992 שאסרה על יבוא מוצרים שיוצרו על ידי מפעלים שבהם מעסיקים ילדים, מה שהוביל לפגיעה בהם. ארגון יוניס"ף של האו"ם בחן את הנושא והמליץ לשנות את החוק כך שבמקום לאסור את עבודת הילדים, החוק צריך לפרט מהי עבודה מותרת, מבחינת שעות העבודה, התנאים וכו'. אבל הדוח של יוניס"ף התפרסם רק כחמש שנים לאחר פרסום החוק, והחוק השתנה בהתאם רק בהדרגה, לאחר כמה שנים נוספות. (Hindman and Smith, 1999)

זהו לא מקרה קלאסי של "החוק מגיב באיחור" (גם בגלל הסיבה הפשוטה שהחקיקה נגד עבודת ילדים קיימת כבר יותר ממאה שנה במערב) אבל ההגיון דומה. תהליך החקיקה הוא לרוב איטי מדי מכדי שיוכל לפתור במהירות הדרושה את כל הבעיות שהוא אמור לפתור.

ב. החוק כאצטלה (גבע, 2011, עמוד 100)

כשהחוק הוא המדריך המוסרי היחיד, עשוי להיווצר מצב שבו מנהלים משתמשים בו באופן ציני, כדי להימנע מאחריות. הם משתמשים בחוק כדי להראות שהם נוהגים כשורה, וכך מתחמקים מכל אחריות מוסרית. דוגמא לכך מוכרת מהתחום של האיסור על עבודת ילדים (TFL, 2019). במשך קרוב לחמש שנים התמודדה חברת "נייק" עם האשמות שעלו בעיתונות כלפי המדיניות שלה בנושא עבודת ילדים אצל הספקים שלה. קו הטיעון העיקרי שלה היה שהיא מקפידה על החוק האמריקני, כמו גם החוק המקומי בכל מקום שבו היא קונה מספקים. רק לאחר שהפירמה הזו הסכימה לערוך בחינה מעמיקה יותר של הנעשה במפעלים האלו, בעקבות הלחץ הציבורי, היא החלה לפעול באמת לשינוי המצב. במשך חמשת השנים האלו היא לא שינתה דבר בהתנהלות שלה. זאת היא דוגמא למה שגבע מכנה "החוק כאצטלה".

ג. הפרת החוק משתלמת (גבע, 2011, עמוד 99)